

INTERACTIVE METHODS OF TEACHING IN THE FIELD OF EDUCATION

Shovkieva Shohida Bobosher Kizi
Uzbek State Institute of Arts and Culture

Annotation

This article discusses the latest teaching methods in education in Uzbekistan, in particular, interactive methods and their application in schools and universities, their advantages and effectiveness.

Keywords: interactive methods, round table, brainstorming, traditional lessons

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda uni ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasi o'sishiga olib keladi. Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol ta'lim metodlari hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interfaol ta'lim metodlarining turlari ko'p bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Amaliyotda ulardan muayyan maqsadlar uchun moslarini ajratib tegishli qo'llash mumkin. Bu holat hozirda interfaol ta'lim metodlarini ma'lum maqsadlarni amalga oshirish uchun to'g'ri tanlash muammosini keltirib chiqargan. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar kabi metodlarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o'zaro muloqotda, o'zaro bahs-munozarada fikrlash asnosida, hamjixdtlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi

shundaki, butun faoliyat o'quvchi-talabani mustaqil fikrlashga o'rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi.

O'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'lim maqsadi, ta'lim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv-moddiy sharoiti, ta'limning davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e'tiborga olinadi. Interfaol metodlar deganda – ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol ta'lim metodlari quyidagilar sanaladi: Interfaol metodlar: “Keys-stadi” (yoki “O'quv keyslari”), “Blist-so'rov”, “Modellashtirish”, “Ijodiy ish”, “Muammoli ta'lim” va boshqalar. Interfaol ta'lim strategiyalari. “Aqliy hujum”, “Bumerang”, “Galereya”, “Zig-zag”, “Zinama-zina”, “Muzyorar”, “Rotastiya”, “Yumaloqlangan qor” va hk.. Interfaol ta'lim metodlari tarkibidan interfaol ta'lim strategiyalarini ajratishda guruh ishini tashkil qilishga yondashuv ma'lum ma'noda strategik yondashuvga qiyoslanishiga asoslaniladi. Aslida bu strategiyalar ham ko'proq jihatdan interfaol ta'lim metodlariga tegishli bo'lib, ularning orasida boshqa farqlar yo'q.

Shunday qilib, fanlarni o'qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega. Ta'lim amaliyotida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o'rganish va amalda qo'llash o'quvchi-talabalarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to'g'ri yechimini topishlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchi-talabalarning ijodkorligini va faolligini oshiradi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o'quvchi-talabalarning bilim, ko'nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi.

Insonlar psixologiyasining birgalikdagi munosabat va harakatiga asoslangan o'qitish interfaol o'qitish usuli deyiladi. Individ sifatida alohida o'qiydigan emas, aksincha, guruh bilan birga faoliyat yurituvchi, savollarni o'zaro kelishib bahslashib muhokama qiluvchi bir-birini qo'zg'atib va faollashtirib boradigan o'quvchi va o'qituvchi faoliyati markaziy o'rinni egallaydi. Interfaol usulni qo'ilganda hammasidan ko'ra bellashuv, raqobat, tortishuv ruhiyatini intellektual faolligiga kuchli ta'sir etadi. Bu insonlar uyushgan holda muammoni yechishni izlaganlarida iiamoyon bo'ladi. Bundan tashqari, shunday psixologik omillar ta'sir qiladigan, atrofdagilar tomonidan bildirilgan har qanday fikrga o'zining shunga o'xshash, yaqin yoki aksincha mutlaqo qarama-qarshi filer bildirishga da'vat etadi.

Bunday mashg'ulotlar vaqtida o'qituvchidan ancha ko'p ijodkorlik va faollik talab etiladi. Oldindan ma'lum yoki ancha ko'p ijodkorlik va faollik talab etuvchi kitobdan

o'qiganlarini hikoya qilish shaklidagi dars passiv darajada o'tadi. Interfaol usuli nafaqat ta'limda balki, tarbiyada ham ayniqsa yaxshi natija keltiradi, ilmiy nuqtayi nazardan qaraganda o'qituvchi muhokamaga ta'sir qilganda nafaqat fikr bildiradi, balki muammoga o'zining shaxsiy munosabatini, axloqiy mavqeyi va dunyoqarashini bildiradi. Talabalar bahsida o'qituvchini ishtiroki turlicha boiishi mumkin. Lekin har qanday holatda ham o'zini fikrini o'tkazmasligi kerak. Yaxshisi bahsni boshqarishda yaxshilab hisoblab chiqilgan usul, sermahsul fikrlashni, yechimini topishda ijodiy izlanuvchanlikni talab etuvchi yoini muammoli savol qo'yish orqali boshqarish lozim. O'qituvchi o'z nuqtayi nazaridan chiqarishda fikr bildiradi, faqat talabalar fikridan xulosa chiqarish bilan isbotlash va xato fikrlarni rad etish kerak. Bu usul bilan bahsni nafaqat mazmuni intellektual - bilish, nazariy savollarni yoilash mumkin, shuningdek, hamkorlikda sermahsul faoliyatlarini tuzish, talabalar shaxsiga o'z ta'siri bilan o'quv faoliyatini o'quv tarbiya jarayoniga aylantirishi mumkin.

Interfaol o'qitishning bir usuli everstik suhbat bo'lib, lotincha — «to'playman, izlayman» ma'nolarini anglatadi. Bu suhbat usuli bo'lib qadimgi grekcha ko'rinishi Suqrot suhbat deb nomlangan o'qitish tizimiga asoslangan. Shu yo'l bilan mohirona savollar tuzish va o'quvchini qo'yilgan savolga mustaqil ravishda to'g'ri javob topishga yo'naltirish kerak. Bu o'qitish usulini Suqrotnikidan farqi uning keng doirada jonligidir. Lekin uning so'zsiz o'xshashlik tomonlari ham mavjud, o'z tavsifiga ko'ra olinayotgan funksiyasi bevosita ularni faol o'ylash orqali o'quvchilarni mohirona savol berishga qaratilganligidir. O'z yo'nalishining psixologik tabiatiga ko'ra — evrestik suhbat bu jamoaviy fikrlash yoki suhbat, muammoning yechimini izlovchi sifatidagi suhbatdir. Suhbatni evrestik suhbatga aylantirish uchun qo'yilgan savollar ham boshqa muammoli o'qitish usullari rioya qiladigan shartlarga bo'ysunadi. Evrestik suhbaiga aylanish jarayonida esa, muammoli vaziyatni keltirib chiqarilgan interfaol o'qitish iisullaridan birini amalga oshirishdan bo'lak narsa emas.

So'nggi yillarda bahs interfaol o'qitish usuli sifatida qoilanila boshlandi. Bahs usuli yoki o'quv bahslari evrestik suhbat kabi namoyon boladi, to'g'rirog'i maxsus dasturlashtirilgan erkin nazariy savollarni muhokama qiladi, odatda, savol qo'yish bilan evrestik suhbatni boshlanishi kabi boshlanadi. Uni doimo bahsga aylanish — darsdagi me'yoriy holatdir. Birinchidan, bahs - bu faoliyatning dialogik shakli bo'lib, turli fikrlar orasida boradigan shiddatli kurashni, suhbatni yuzaga keltirishdir. Fikrlar almashinuvi oddiy suhbatdagi kabi izchil va salmoqli ketmaydi, bahsda esa bir fikrni boshqasi b, an to'qnashuvi bir muncha asabiy ko'rinishga ega. Bahsni alohidiigi shundaki, bahslashuvlarning fikri bu bahslashayotganlarni faol fikrlashlarini yuzaga keltiruvchi yoki fikrni dalil bilan isbotlashdir.

Ikkinchidan psixologik jihatdan shunisi qiziqki, ayni fikrlar to'qnashuvi baxsni yuzaga keltiradi, u esa baxsga olib keluvchi turli xil fikrlarni tug'ilishidir. Bahs va fikrlashni — Faoliyatdagi sababli bog'lanish deb tushunishadi, bunday yondashuv L.S.Vigotskiy tomonidan ilgari surilgan, lekin nutq faoliyatini tekshirganlarida bunga to'xtalib o'tmaganlar, ayniqsa, muammoli bahsdagi fikrlash va diologni o'zaro bog'liqligini analiz qilmaganlar.

”Aqliy hujum” usuli oliy o'quv yurtlari amaliyotida o'qitish usuli sifatida qo'llashga ulgurani yo'q, bu usul boshqaruv tizimi, shuningdek, ilmiy izlanishlar natijasida kelib chiqqan. U ayniqsa, iqtisodiy boshqaruv faoliyati, menejmentda keng qo'laniladi. O'qitishga bog'liq bo'lmagan holda aqliy hujum usulining mazmuni mohiyati nimada? Mutaxassislarning fikricha, muammoning javobini qidirishda bevosita miyaga kelgan fikrlar, taxminlar tasodifiy o'xshatishlar, shuningdek, birdan kelib chiqadigan, mavjud kerak va nokerak bog'lanishlarni asoslab berishlarini o'z ichiga oladi. Keyin diktofonga yozib olingan tasodifiy jumla, fikrlarni diqqat bilan tahlil qilish yoki ayniqsa qiziqarli ya'ni aqliy hujum usuliga yaqin bo'lganlari ajratib olinadi va keyinchalik chuqurroq savol quyilib, muhokama qilish uchun foydalaniladi. Aqliy hujumning o'ziga xos oltin qoidasi mavjud bo'lib — ishtirokchilar suhbatida davomida aytishganlaridan hech biriga shubha qilmalik, aksincha har qanday fikrni bildirishda to'la erkinlik yaratib berish lozim. Bunday psixologik erkinlik o'zini xotirjam tutishga «guruh fikridan» uyalmalikka omadsiz luqma tashlash bilan o'zini o'ng'aysiz holatga qo'yishdan qo'rqmaslikka imkon beradi. Bu usulni oliy o'quv yurtlarida qanday qo'llash mumkin? Aytish lozimki, imkoniyatlar diapozoni psixologiya o'qitishda qo'llash uchun yetarli emas. Lekin aqliy hujum usuli qaysidir muammo yechimining qiyinchiliklarini tushuntirish maqsadida qo'llash mumkin.

Aqliy hujumda, yosh va pedagogik psixologiyani o'qitishda foydalanishda quyidagilarni misol qilamiz. Seminar mashg'ulotida o'smirlar psixik rivojlanishida krizisi muammosi muhokama qilinmoqda, pedagogika kollejni tugatib boshlang'ich sinf o'qituvchisi yoki maktab psixologi bo'lib ishlayotgan sirtqi bo'lim talabalari bunday krizisni amaliy faoliyatlari davomida guvohi bo'lganlari uchun ularga bu jarayon yaxshi tanish edi. Bunday o'smirlar bilan ishlash davomida beriladigan tavsiyalarni ham bilar edilar. Alohida tavsiyalar o'zini oqlardi, ulardan ko'pchiligi esa, na ta'limda na tarbiyada kutilgan natijani bermadi. Umuman ularda o'tish davrida bo'ladigan inqirozga uchragan o'smirlar bilan ishlash davomida ko'plab usullar va turli xil fikrlar ko'p edi. Bu haqida bilgan o'qituvchi aqliy hujum usulini qo'llashdi: har qanday fikrni bildirishga ruxsat beradi, jumladan, «zararli» yoki «yaramaydigan» deb tanqid qilinadigan fikrlar shuningdek, har qanday yaqqol yoki yashirin tanqidiy fikrlarni bildirishni taqiqlaydi.

Davra stoli usuli pedagogikaga siyosatshunoslikdan kirib kelgan. «Davra stoli» siyosiy va ilmiy yo'nalish namoyondalari tomonidan tashkil qilinadi. Fikrlar almashinuvi qandaydir tegadigan nuqtalarini topishga imkon beradi, chunki ulaming keyingi faoliyatida umumiy xulosani yo'naltirishga — ilmiy haqiqat yoki siyosiy turg'unlikka erishishga xizmat qiladi. Dumaloq stol usuli o'qitishning nazariy muammolarni turli ilmiy aspektlar, turli kasb mutaxassisliklari yordamida muammoni ko'rib chiqishning samaradorligini oshirishda qo'llaniladi. Mana masalan, yuridik fakulteti talabalari uchun psixologiya bo'limida yurist shaxsi va faoliyatini o'rganayotgan talabalar uchun psixologiya o'qituvchisi «jinoiy xulq psixologiyasi» mavzusi bo'yicha seminar mashg'ulotini davra stoli usuli bo'yicha tekshirdi. Mashg'ulot davomida jinoiy xulq kafedrasidan yurist-o'qituvchi bilan bir xilda savollar berib fikrlarni aniqlashtirdi, izoh berdi, misollar keltirdi. Psixologiya o'qituvchisi esa «davra stolbda boshlovchi hisoblandi, yurist — o'qituvchi fikrlarga ketma-ketlik bilan qo'shimchalar qildi. Bu zarur edi, chunki huquqiy savollar ayniqsa insonlarning aniq huquqlari (jabrlanuvchi yoki jinoyatchi, sudya, guvoh va hokazo) psixologik bahoni insonlarning jinoiy xulqni bu tomoni butun mashg'ulot predmeti hisoblanadi, zero, talaba yuristlarni jinoyatchilikni nafaqat huquqiy tomoni balki, psixologik tomoni ham qiziqtiradi. Bunday psixologik savollarni muhokamasi nafaqat yuridik fan vakili qatnashganligi uchun, balki jinoyatchilik borasidagi o'zlarining huquqiy bilimlarini psixologik tahlil uchun material sifatida qo'llash mumkin boigani uchun ham faol o'tdi. Shu yo'l bilan mavzu ikki tomondan ko'rib chiqildi — ya'ni huquqiy va psixologik, shuning uchun mavzu chuqur o'zlashtirildi. Bu imtihonda o'z isbotini topdi. Boshqa mavzulardan ko'ra, talabalar berilgan mavzudan misollar keltirishdi. Ayniqsa, imtihon payitida biletida qanday savol qo'yilishidan qat'iy nazar davra stolida muhokama qilingan jinoyat xulq masalalari atroflicha ochib berildi. Yurist shaxsi va faoliyati psixologiyasi yaxshi o'zlashtirilganini ko'rsatdi. Davra stoli usuli boshqa shaklda ham qo'llaniladi. Masalan: davra stoli amaliyotda xalqaro Oliy o'quv yurtlari bilan hamkorlikda o'tkazilgan. Germaniyalik yoki Fransiyalik psixolog-talabalar bilan Rossiyalik psixolog talabalar o'rtasida ijtimoiy psixologik muammo millatlararo munosabatlar muammosi muhokama qilindi. Talabalarni interfaol o'qitish usullaridan yana biri trening hisoblanadi. O'qitishning bu yangi usuli sifatida, birinchidan bizda u haqida ancha vaqtgacha bilishmagan, shunga qaramay g'arbda psixokorreksiya ishlarini bevosita amalga oshirish maqsadida kichik guruhlarda tuzilgan va maxsus munosabat tashkil etish usuli sifatida tarqalgan.

List of Used Literature

1. Karimov I.A. "Uzbekistan is moving towards the XXI century" - T., Uzbekistan 1999
2. Khaydarov F., N. Khalilova "Methods of teaching psychology". Aloqachi 2007
3. Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" T., 1992
4. "National Program of Personnel Training" T., 1997
5. IAKarimov "Dream of harmoniously developed generation" T., 1996
6. Goziyev E.G. Mamatov M.M. and others "Psychology of Aspirin" ToshD.U 1992
7. Goziyev EG Utanov B "Collaborative Psychology" T., Tosh D.U. 1992
8. Goziyev E.G. High school psychology. ToshSU 1996 y.
9. Lyaudis V.L. - Methods of teaching psychology, iz.vo 2000 URAO
10. Davletshin M.G. Obshaya psychology T. 2002
11. Filatova OG Social psychology SP 2000
12. Badmayev M. Methods of teaching psychology. M. "Vlados" 2001

